

64-42-43/1
20.05.2016

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Мамонтова Ігоря Олександровича на тему «Український націоналістичний рух у протистоянні антидемократичним режимам у 1920-х – 1950-х рр.: історико-правове дослідження», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Актуальність теми дослідження. Боротьба українського народу за незалежність, державний суверенітет і територіальну цілісність у різні історичні періоди виявлялася у різноманітних формах і методах, що перебували у правовому полі відповідного історичного періоду. Інколи дана боротьба своєю гостротою з різних причин вступала у дисонанс із комплексом норм і правових звичаїв, котрі регулюють дані суспільні відносини. Саме тому, дане дисертаційне дослідження є актуальною науковою проблематикою у сучасній юридичній науці, коли протистояння українських націоналістів антидемократичним режимам у 20-х – 50-х роках ХХ століття потребує належної правової оцінки крізь призму тогочасного національного права антидемократичних режимів та міжнародного права.

Слід зазначити, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри історії держави і права ІНПП Національного університету “Львівська політехніка”: “Історико-правові засади українського державотворення (інституційні та ідеологічні аспекти); правовий механізм радянізації західних областей України” (державний реєстраційний номер 0114 U 005463).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, зумовлений, насамперед, достатньою логічною обґрунтованістю, раціональністю, ефективною та узгодженою структурою, застосуванням широкого методологічного інструментарію як юридичної науки, так і суміжних сфер наукового знання, використання документальних, зокрема, архівних джерел. Серед

методологічного інструментарію, зокрема, використано такі методи, як діалектичний, історизму, проблемно-хронологічний, метод політико-правового аналізу, порівняльно-правовий тощо.

Обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження підтверджується логічним і послідовним, одночасно неупередженим аналізом історичних джерел щодо форм і методів протистояння українського націоналістичного руху антидемократичним режимам крізь призму тогочасних правових норм, котрі регулювали дані суспільні відносини на національному та міжнародному рівнях. У дисертації чітко і аргументовано наведено, що гострота форм і методів боротьби зумовлена масштабами антиукраїнської політики, яку проводили антидемократичні режими у 20-х – 50-х роках ХХ століття. Проаналізований увесь комплекс історично-правових особливостей даного процесу і аргументовано та переконливо доведено, що форми і методи протистояння українських націоналістів у досліджуваній період носили правомірний характер.

Для обґрунтування наукових положень та висновків дисертант застосував порівняння інформативного масиву джерел різноманітних груп: українського, радянського та іноземного походження, що дало можливість встановити інформативну достовірність джерел для подальшого аналізу реконструйованої інформації крізь призму комплексу нормативно-правової регламентації даних суспільних відносин. Щоправда, здобувач чомусь забув прописати у вступній частині автореферату та тексті дисертації законодавчі та інші нормативно-правові акти, які, безперечно, є основними в структурі історично-правового дослідження.

Структура дисертації представлена цілісним та синтетичним висвітленням як теоретичних, так і практичних аспектів протистояння українського націоналістичного руху антидемократичним режимам у 20-х – 50-х роках ХХ століття. Дисертація складається зі списку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, список

використаних джерел та додатки. Дана структура є логічною і виправданою у контексті поставленої проблеми та відображає її послідовний аналіз.

У першому розділі дисертації, що складається з трьох підрозділів, автор провів науково-теоретичний аналіз понятійно-категоріального апарату з урахуванням міждисциплінарності методології роботи, у результаті чого подано авторське тлумачення таких понять і категорій, як “право націй на самовизначення”, “український націоналізм”, “колабораціонізм”, “патріотизм”, “великодержавний націоналізм” тощо. У розділі здійснено аналіз історіографії та джерельної бази, а також розкрито методологію дисертаційного дослідження.

У другому розділі проаналізовано нормативно-правову регламентацію та безпосередню практику протистояння українських націоналістів великодержавним шовіністичним режимам. Важливим висновком автора дисертації є твердження про те, що гострота форм і методів протистояння українських націоналістів і шовіністичних великодержавних режимів міжвоєнної Польщі, Румунії та Угорщини зумовлена порушенням цих режимів власного національного законодавства та міжнародних актів щодо українського народу та відвертою антиукраїнською політикою. Автор довів, що протистояння українських націоналістів німецькому нацистському режимові носило національно-визвольний характер, з одного боку, а з другого - спростував наявність колабораціонізму у взаєминах українських націоналістів з нацистами. Важливим і переконливим висновком у даному розділі є твердження автора про те, що протистояння українського націоналістичного руху тоталітарному СРСР мало правовий характер – у контексті реалізації права народів на самовизначення, яке було регламентоване конституційними нормами СРСР, що дало автору дисертації підстави вважати протистояння ОУН і УПА тоталітарному режимові СРСР правомірною.

У третьому розділі дисертації автор здійснив складний і конструктивний аналіз генези доктринальних засад міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби та концептуальних основ українського

націоналістичного руху, у результаті чого у першому підрозділі даного розділу сформулював висновок про те, що концептуальні основи боротьби українського націоналістичного руху узгоджувалися в часі з доктринальними засадами міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби. У другому підрозділі третього розділу І.О. Мамонтов довів, що збройні формування українських націоналістів антидемократичним режимам у міжнародно-правовому полі за формою та методами протистояння відповідали вимогам міжнародних конвенцій та статуту ООН, а сама боротьба УПА у міжнародно-правовому полі мала спільний для антитоталітарних рухів Східної Європи правомірний характер. У третьому підрозділі автор дисертації прийшов до висновку про те, що українські націоналісти створили власні представницькі органи – Українську Головну Визвольну Раду та міжнародне об'єднання антидемократичних рухів Антибільшовицький блок народів, діяльність яких була правомірною та спрямованою на реалізацію права народів на самовизначення.

Дисертацію завершують достатньо мірою обґрунтовані і логічні висновки.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що І.О. Мамонтов зміг дослідити складний комплекс суспільних відносин у ретроспективно-правовому аспекті, йому вдалося виокремити особливості форм і методів протистояння суспільно-правової течії – українського націоналістичного руху антидемократичним режимам. Крім того, необхідно зазначити, що поставлені задачі автору вдалося достатньо успішно виконати, про що свідчить зміст рубрикації «наукова новизна».

Достовірність та новизна висновків та рекомендацій. Достовірність та новизна положень дисертації забезпечувалася шляхом неупередженості у оцінці інформативності джерел, критичному ставленні до однорідної інформації у джерелах різноманітного походження, співставленні фактологічного матеріалу та уникненні заангажованості у підборі фактів при здійсненні правової кваліфікації тих чи інших аспектів протистояння.

Достовірність положень і висновків роботи забезпечується також комплексним аналізом проблем боротьби українських націоналістів із антидемократичними режимами крізь призму права народів на самовизначення. Автор надає належну та ґрунтовну увагу науковим дослідженням у сфері правових проблем національно-визвольних рухів, констатує, однак, що у юридичній площині проблематика боротьби ОУН і УПА комплексно не досліджена, що і стало внеском автора у сучасну історично-правову науку. У той же час, здобувач залучив широкий масив джерел, серед яких: архівні матеріали, спогади учасників протистояння як із боку українського націоналістичного руху, так і учасників придушення боротьби ОУН і УПА, наукові роботи істориків з даної проблематики, юристів у сфері досліджень проблем права народів на самовизначення, правових проблем рухів опору тоталітаризму у різних державах, досліджень у сфері теорії та історії права, проблем правового відмежування тероризму і визвольної боротьби, колабораціонізму тощо. Окремо слід відзначити ґрунтовний аналіз автором дисертації нормативно-правових актів: як законодавчих актів держав, з антидемократичними режимами яких боролися українські націоналісти, так і міжнародно-правових актів – статуту ООН, різноманітних конвенцій, резолюцій та інших міжнародних документів, які охоплювали своїм регулюванням суспільні відносини у сфері реалізації права народів на самовизначення у 20-х – 50-х роках ХХ століття.

Серед інших положень наукової новизни варто виділити твердження дисертанта, зокрема про те, що співпраця українських націоналістичних структур із спецслужбами іноземних держав, передусім Німеччини та Литви, носила взаємовигідний партнерський характер, здійснювалася УВО та ОУН з політичною, національно-визвольною метою, відтак не може бути юридично кваліфікована як шпигунство на користь інших держав.

Слушною і важливою позицією серед інших положень наукової новизни вважаємо визначення І.О. Мамонтова про те, що доктринальні засади міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби та

концептуальні основи боротьби українських націоналістів ґрунтувалися на спільній основі – праві народів на самовизначення, відтак в багатьох аспектах співпадали чи були ідейно близькими. На погляд дисертанта, боротьба збройних формувань українського націоналістичного руху у контексті міжнародно-правового регулювання була легітимною; її стратегія і тактика в основному відповідали нормам міжнародних конвенцій.

Квінтесенцією серед інших положень наукової новизни є авторське твердження, яким узагальнений правовий аналіз протистояння українських націоналістів антидемократичним режимам у 20-50-х роках ХХ століття. Зокрема, автор резюмує, що український націоналістичний рух у його протистоянні антидемократичним режимам належить кваліфікувати як такий, що мав правомірний характер, оскільки він прагнув на практиці реалізувати право народів на самовизначення, апелюючи до національних законів держав, у складі яких перебували українські землі, та до міжнародного законодавства. Автор переконливо доводить, що ідентичними формами і методами діяли й інші національно-визвольні рухи досліджуваного періоду.

Апробація результатів дисертаційного дослідження проводилася на міжнародних, закордонних, всеукраїнських та тематичних науково-практичних і науково-теоретичних конференціях і семінарах протягом 2003 – 2016 років. За цей час автор взяв участь у 28 публічних наукових заходах, що говорить про постійну і активну науково-дослідницьку роботу І.О. Мамонтова і характеризує його як дослідника, здатного багаторічною працею досягати відповідного результату.

Основні положення та висновки дисертації оприлюднено у 23 публікаціях, з яких 8 опубліковано в фахових виданнях України з юридичних наук (3 з них внесені до науково-метричних баз даних), 2 – у фахових виданнях України з історичних наук, 2 – в іноземних наукових виданнях, 11 – у збірниках матеріалів конференцій. Такий підхід до публікацій результатів досліджень свідчить про наукову активність дисертанта.

Слід також зазначити, що вступна частина автореферату дисертаційної роботи відповідає тексту вступної частини самої дисертаційної роботи.

Разом із у цілому позитивною оцінкою змісту дисертації І.О. Мамонтова, слід звернути увагу на окремі недоліки та допущені, на нашу думку, прогалини, притаманні будь-якій дослідницькій роботі:

1. Вважаємо, що при визначенні об'єкту та предмету дослідження, автору слід було б ретельніше поставитися до цієї частини роботи, зокрема сфокусуватися на родовому вимірі об'єкту, скоротити текст рубрикації, а також відмовитися від термінів на кшталт «... форми і методи...», адже вони не мають прямого стосунку до озвученої самим автором проблеми. Бажано, щоб предмет дослідження відповідав назві дисертації, який у дисертанта поданий доволі детальним, але дещо розмитим формулюванням. Варто було б викласти його більш лаконічно і конкретизовано.

2. У вступі автореферату і, відповідно, дисертації називаються методи дослідження, які бажано додатково систематизувати і охарактеризувати у рамках поліметодологічного підходу, який, безперечно, і був застосований дисертантом. У той же час, на сторінці 68 здобувач відніс діалектичний метод до загальнонаукових, який належить до філософських. У подальших своїх роботах автору дисертації необхідно більш виважено відносити методи до певних груп та додатково застосовувати методи герменевтики, юридичної компаративістики тощо. Відзначимо проте, що у тексті дисертаційної роботи на с.66 і 67 він їх перераховує і співвідносить із тими науковими задачами, застосування яких допомогло автору вирішити наукові задачі.

3. У підрозділі 2.1. при достатньо вичерпній та ґрунтовній характеристиці процесу утворення УВО та ОУН, було б також бажано більш детальніше проаналізувати організаційно-правові засади та особливості появи цих інституцій не в Україні, а в країнах Європи, пояснити це, а також більш детально описати і проаналізувати їхні статутні документи, порівняти зі змістом аналогічних тогочасних організацій та організаційно-правовим оформленням їхньої діяльності.

4. Враховуючи детальний аналіз правовідносин, в умовах яких діяв український націоналістичний рух у протистоянні антидемократичним режимам, вважаємо за потрібне вказати на той факт, що у підрозділі 2.2. дисертації лише побіжно згадуються матеріали Нюрнберзького процесу, де не розглядалася проблема ОУН і УПА як об'єкт судового інтересу і, відповідно, судового вироку. Проте, потрібно було б навести детальніші аргументи відсутності кримінального провадження по цих епізодах, адже український націоналістичний рух, маючи інколи спільні точки дотику із Третім Рейхом, не став об'єктом судового засудження у Нюрнберзькому процесі. У нинішній період протистояння на Сході України із військами Російської Федерації та відповідної пропагандистської роботи з боку країни-окупанта, така аргументація була би дуже доречною.

5. Інколи автор дисертаційної роботи, як на с. 80 вказує на те, що «колонізаторська політика польської влади ... суттєво порушувала майнові та національно-культурні права західноукраїнського населення, недоторканність яких фіксувала Конституція Польщі 1921 р. й інші закони та міжнародні угоди, підписані Польщею», при цьому відсутні як приклади порушень, так і норми законодавчих актів, які були порушені. Таку ж непереконливість в аргументації здобувач демонструє на с. 81, 83, 111. Звичайно, така ситуація свідчить не про відсутність фактів, а про впевненість автора у тому, що вони є широко і загальновідомими.

6. Вважаємо, що невиправданим є використання автором підручників та посібників як історіографічних джерел, оскільки останні є узагальненим поглядом вчених, які попередньо досліджували ту чи іншу наукову проблематику. Не применшуючи значення підручників, однак, слід зазначити, що до дисертаційної роботи вони можуть залучатися лише у виняткових випадках, коли інформація, що у них подається, є суто авторською, новаторською і зумовленою специфікою дослідження.

7. Як нам видається, є достатньо дискусійним відносити дисертаційні дослідження до історіографічних джерел. Так, знані в Україні історіографи

С. Макаруч та В. Мусієнко у свій час справедливо наголошували, що дисертації, на яких є гриф «на правах рукопису», є неопублікованими текстами досліджень, котрі не завжди можуть бути захищеними, і знаходяться у окремих бібліотечних фондах, є недоступними для широкого загалу, тому їх потрібно віднести до джерельної бази. До історіографічних джерел мають відноситися опубліковані статті, виступи на конференціях, а також автореферат. Щоправда, практика навчальних закладах держав-учасниць ЄС свідчить дещо про інше. Так, у мюнхенському університеті Людвіга-Максиміліана опублікування матеріалів дисертації до захисту рукопису не допускається. Дане зауваження у зворотному порядку відноситься також до поодинокого, ймовірно, випадковського віднесення автором дисертації мемуарної літератури до історіографічних джерел.

8. Здобувачеві у подальшому також слід звернути увагу на постановку задач у вступній частині дослідження. Рекомендуємо І.О. Мамонтову при не використувувати терміни «дослідити» або «вивчити», адже практика наукових досліджень свідчить, що більш раціонально було б застосувати висловлювання на кшталт «проаналізувати», «визначити», «довести». Це, на наш погляд, більш точно відповідатиме системності застосування методологічного апарату та чіткості парадигмального розуміння наукового феномену, що досліджується.

Проте, вказані зауваження та побажання загалом не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, не зменшують її наукової вартості та унікальності у цілому та науково-теоретичної і практично-прикладної значимості для сучасної юридичної науки зокрема.

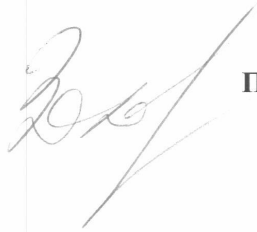
Результати і висновки дисертаційного дослідження І.О. Мамонтова у повній мірі представлені у більш ніж достатній кількості публікацій. Автореферат дисертації відповідає змісту та у достатньому обсязі відображає основні висновки, положення і результати дисертаційного дослідження. Дисертація та автореферат оформлені у відповідності із вимогами, що виносяться до такого роду наукових робіт.

ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження Мамонтова Ігоря Олександровича на тему «Український націоналістичний рух у протистоянні антидемократичним режимам у 1920-х – 1950-х рр.: історико-правове дослідження», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам, що пред'являються до даного виду наукових робіт. Відповідно до Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри історії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Петро Захарченко

ПІДПИС ЗАСВІДАЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НАЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
16.05.2016р.

